

РЕЦЕНЗІЯ

Ковбасюк Лариси Анатоліївни, кандидатки філологічних наук, доцентки, доцентки кафедри німецької та романської філології Факультету української й іноземної філології та журналістики Херсонського державного університету про дисертацію **Мандич Тамари Михайлівни** “**Лексико-семантична вербалізація концептосфери СПОРТ у сучасному українському медійному просторі**”, подану до захисту на здобуття наукового ступеня докторки філософії зі спеціальності 035 Філологія 03 Гуманітарні науки

1. Актуальність теми дослідження

Дослідження номінативного простору будь-якої мови є важливою складовою сучасної лінгвістики, оскільки слово завжди посідає центральне місце в мові і виступає засобом пізнання та репрезентації мовної картини світу.

Актуальність теми дослідження визначається відсутністю комплексного вивчення концептосфери СПОРТ, репрезентованої вторинними номінативними одиницями, у сучасній вітчизняній лінгвістиці. Зазначимо, висвітлення мовного відображення концептосфери СПОРТ у сучасному українському медійному просторі відіграє важливу роль у формуванні позитивного іміджу України на міжнародній арені, навіть під час повномасштабної війни з російськими загарбниками, оскільки успіхи спортсменів об’єднують націю, показують міць та силу духу українців та сприяють політичному діалогу. Актуальність теми дослідження підтверджено ініціативною науково-дослідною темою «Закономірності розвитку української мови і практика мовної діяльності» кафедри української і слов’янської філології та журналістики Херсонського державного університету (шифр державної реєстрації – 0117U001731) та ініціативною науково-дослідною темою «Сучасний мовно-літературний та масовокомунікаційний простір: історія, реалії, перспективи» (шифр державної реєстрації – 0123U102953), у межах яких і проведено наукове дослідження.

2. Наукова новизна результатів дисертації

Спортивна лексика та спортивний дискурс ставали об’єктом дослідження поодиноких мовознавців сучасності, йдеться, наприклад, про вербалізацію концепту ТАЕКВОНДО в англійськомовному спортивному дискурсі (Н. Базилевич, 2021), науков студії української футбольної фразеології (В. Максимчук, 2022) та спортивного дискурсу як складової лінгвістичної культури (І. Соїна, 2023) тощо.

Наукова новизна дисертації “Лексико-семантична вербалізація концептосфери СПОРТ у сучасному українському медійному просторі” визначається комплексним підходом до аналізу вторинних вербалізаторів концептосфери СПОРТ на матеріалі телевізійних, онлайн-ових і текстових прямих трансляцій. У роботі вперше систематизовано метафори, метонімії, перифрази, порівняння та фразеологічні одиниці, що зазнають лексичного відозмінення; уперше досліджено розвиток контекстуальної синонімії та полісемії, а також

адаптацію фразеологізмів до спортивного контексту. Крім того, уперше укладено «Словник коментаторського мовлення» (2020) із 1000 мовних одиниць у реєстрі.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації

Результати дисертації Тамари Михайлівни Мандич є суттєвим внеском у медіалінгвістику тексту, стилістику та когнітивну лінгвістику. *Теоретичним внеском здобувачки* є класифікація мовних номінативних засобів у коментаторському мовленні, пояснення змістових та структурних відмінності між коментуванням різних видів спорту та виявлення логічних зв'язків концептів-джерел із концептосферою СПОРТ, на основі чого сформовано систему метафоричних моделей.

Практичне значення запропонованих результатів дисертації полягає у застосуванні як під час теоретичної, так і практичної чи спеціальної (вибіркова компонента) підготовки майбутніх фахівців-філологів та перекладачів, а також при написанні студентських наукових та наукових кваліфікаційних наукових робіт у закладах вищої освіти.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження

Теоретико-методологічну основу становлять праці українських, європейських та американських дослідників, присвячені теоретичним і практичним питанням когнітивної лінгвістики (І. Боднар, 2019; Н. Вдовиченко, 2015; М. Калашникова, 2021; Ю. Любавська, 2018; О. Маркова, 2018; С. Мартінек, 2019; М. Полюжин, 2015; І. Серебрянська, 2019 та ін.), теорії концептуальної метафори (G. Lakoff, M. Johnson, 1980) і метафоричному переосмисленню спорту (M. Lewandowski, 2012 a; I. Raffaelli, D. Katunar, 2016; A. Ross, D. Rivers, 2019; S. Quintero, 2019 та ін.), аналізу лінгвостилістичного потенціалу лексичних і фразеологічних одиниць (Т. Євтушина, 2005; Т. Єщенко, 2010; Л. Кравець, 2010, 2014; О. Левченко, 2007; А. Овсієнко, 2023 та ін.), а також жанровим і мовним особливостям медійних текстів (І. Богданова, 2016; А. Гусєв, 2016; З. Дмитровський, 2009 та ін.). Методологічне підґрунтя роботи становлять: *описовий метод, метод вибірки, семантичний і контекстуальний аналіз, метафоричне моделювання* тощо.

Матеріалом дослідження слугували 685 трансляцій із 21.06.1992 р. до 22.04.2023 р., проведених такими медіаресурсами, як 1+1, 2+2, Інтер, Наживо, СТБ, ТЕТ, ТРК «Україна», ТК «Футбол», ТК «Футбол 1», ТК «Футбол 2», УНІАН, УТ1, Перший національний, UA:Перший, Федерація баскетболу України, FC Metalist 1925 Kharkiv, football24.ua, Football Hub, HEL TV, Kremen TV, MEGOGO, MEGOGO Гонг, MEGOGO Футбол 1, MEGOGO Футбол 2, MEGOGO Футбол 3, rbc.ua, Smotrisport.tv, UA:Суми, ua-football.com, ukrinform.ua, XSPORT. Проаналізовано мовний супровід близько 1027 годин ефірного часу. Проаналізовано 1211 образних вербалізаторів концептосфери СПОРТ.

Опрацьована в дисертаційному дослідженні наукова література – 154 позиції, у тому числі 17 джерел іноземними мовами, а також аналіз 685 джерел ілюстративного матеріалу свідчать про ґрунтовність проведеного аналізу.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності

Метою свого дослідження Тамара Михайлівна Мандич визначає виявлення та дослідження лексико-семантичних змін у засобах вторинної номінації, якими вербалізовано концептосферу СПОРТ у коментуванні телевізійних, онлайн-ових і текстових трансляцій спортивних змагань з 1992 до 2023 рр. в українському медійному просторі (с. 19). На нашу думку, визначена мета потребує більшої деталізації.

Заявленій меті підпорядковують *шість завдань*. З тексту рукопису дисертації видно, що всі завдання виконано послідовно, мету досягнуто.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях

Основні результати рецензованої дисертації висвітлені в чотирьох одноосібних статтях, опублікованих у фахових виданнях України, що входять до категорії Б, у одній одноосібній статті, що входить до міжнародної наукометричної бази, одному розділі колективної монографії (у співавторстві), п'яти тезах за результатами участі в конференціях різного ґатунку та «Словнику коментаторського мовлення» (2020) впродовж 2018–2022 років.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу

Дисертація складається із анотацій українською та англійською мовами, списку публікацій, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і списку джерел ілюстративного матеріалу, додатку. Загальний обсяг роботи становить 236 сторінок.

У першому розділі систематизовано теоретичні засади щодо визначення концепту та концептосфери, запропоновано структуру концептосфери СПОРТ, варіантність образної вербалізації фрагменту концептосфери СПОРТ на прикладі концепту БАСКЕТБОЛ, схарактеризовано спортивний коментар як різновид медійного тексту, визначені лексичні засоби вербалізації концептосфери СПОРТ.

Другий розділ висвітлює метафоричну вербалізацію концептосфери СПОРТ, зокрема у ньому визначаються метафоричні моделі різного ґатунку, а саме: антропоморфні, артефактні тощо.

У третьому розділі вивчено інші одиниці вторинної номінації, як-от: метонімію, перифрази, порівняння та фразеологізми, встановлено їхні головні функції у процесі вербалізації концептосфери СПОРТ.

Висновки підсумовують результати проведеного дослідження.

Список використаних джерел містить 154 позиції, у тому числі 17 джерел іноземними мовами, список джерел ілюстративного матеріалу – 685 позицій.

Наукова робота є самостійним та завершеним дослідженням. У цілому робота відповідає вимогам щодо оформлення й обсягу.

Зауважимо, в роботі відсутній розділ, присвячений методології проведеного аналізу, що значно покращило б сприйняття отриманих результатів.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації

Усі положення рецензованої дисертації сформульовано чітко, лаконічно, оприлюднені ідеї, твердження та результати науково-методологічно обгрунтовані. Роботу перевірено на *антиплагіат* (Довідка UNICHECK від 26.11.2023) у встановлені терміни та за відповідним порядком, звіт не було оцінено. Зазначимо, перевірка на антиплагіат показала наступні результати технічної перевірки: КП 1 – 1,79%, КП 2 – 1,49%, КЦ – 7,49% й встановила 11 текстових спотворень. Крім того, встановлено подібності за списком джерел. Десять найдовших фраз походять з джерел, наявних у бібліографії дослідження, серед яких, напр., власна праця дисертантки (№ 10). Інші подібності є мовними кліше науково стилю (*подається на здобуття, дисертація містить результати тощо* с.1, с.2), назвами телеканалів («Україна», «Футбол» та ін., с. 21), цитатами із коректним посиланням (с. 58, 74, 80, 103, 106 та ін.).

Слід зазначати, я не є уповноваженою особою, яка пройшла кваліфіковану підготовку щодо оцінювання результатів перевірки системою UNICHECK.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Оскільки процедура захисту дисертації передбачає публічні дискусії, пропонуємо наступні дискусійні міркування:

9.1. У пункті 1.2 (с. 30), присвяченому спортивному коментарю, запропоновано варіантність образної вербалізації фрагменту концептосфери СПОРТ на прикладі концепту БАСКЕТБОЛ. Поясніть, будь ласка, вибір саме цього концепту, зважаючи на той факт, що в ілюстративному матеріалі Вашої роботи привалюють ФУТБОЛ та ХОКЕЙ.

9.2. У Вашій роботі було визначено, що концептосфера СПОРТ вербалізується метафорами, метоніміями, перифразами, порівняннями та фразеологічними одиницями. Скажіть, будь ласка, чи було встановлено факт наявності метафтонімії (GOOSSENS, 1990; Mendoza, 2000) як вербалізаторів концептосфери СПОРТ.

9.3. У другому розділі роботи визначаються метафоричні моделі, досліджуються складові структури метафори, як-от: фрейми та слоти, а також встановлюється продуктивність визначених фреймів (с. 78, 82, 84 тощо). Деталізуйте, будь ласка, алгоритм визначення продуктивності проаналізованих фреймів. Крім того, хотілось би почути висновки авторки стосовно відсутності слоту *позитивні емоції* у фреймі *психологія людини* (с. 146).

9.4. Уважаємо, що мовні одиниці *розплутати клубок атакувальних ниток* (с. 169), *оголені шашки, насаджувати на гачок* (с. 171) доречно було б назвати оказіональними фразеологізмами або ж фразеологічними неологізмами; *стерегти в обидва ока* слід класифікувати як фразеологічну контамінацію.

9.5. У вступі до дисертаційної роботи йдеться про висвітлення результатів наукової розвідки у 8 публікаціях, 1 розділі колективної монографії у співавторстві та 1 словнику (с. 23), а на с. 13 йдеться про 10 публікацій, 1 розділ монографії у співавторстві та 1 словник.

9.6. Не зовсім виправданим вважаємо розміщення антропоморфних моделей метафор у висновках до розділу 2 (с. 146 – 149) та діаграми 21 щодо

продуктивності вербалізаторів концептосфери СПОРТ у висновках до розділу 3 (с. 188).

9.7. У роботі присутні друкарські огріхи (с. 32, 36, 42, 197 та ін.), а також недоліки при оформленні бібліографії (25, с. 198; 32, с. 199; 42, с. 200 та ін.)

Наголошуємо, наведені дискусійні міркування та зауваження не применшують загального позитивного й приємного враження від наукової праці Тамари Михайлівни Мандич.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачкою теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей

Текст дисертації та рівень її апробації підтверджують той факт, що здобувачка наукового ступеня докторки філософії зі спеціальності 035 Філологія 03 Гуманітарні науки Тамара Михайлівна Мандич володіє теоретичними знаннями й відповідними навичками та компетенціями, необхідними для створення наукових філологічних текстів шляхом аналізу матеріалу дослідження та наукового абстрагування.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам

Загальна оцінка рецензованої дисертації *позитивна*, оскільки дисертаційна праця є актуальною, науково самостійною та обґрунтованою.

Дисертація “*Лексико-семантична вербалізація концептосфери СПОРТ у сучасному українському медійному просторі*” відповідає вимогам п. 6-9 Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. “Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії” (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ М 341 від 21.03.2022 р. та № 502 від 19.05.2023 р.) та Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. “Про затвердження вимог до оформлення дисертацій” (зі змінами, внесеними згідно з Наказом МОН № 759 від 31.05.2019 р.), а її авторка *Тамара Михайлівна Мандич* заслуговує на присудження наукового ступеня докторки філософії за спеціальністю 035 Філологія 03 Гуманітарні науки.

Рецензентка:

доцентка кафедри
німецької та романської філології
факультету української й іноземної
філології та журналістики
Херсонського державного університету,
кандидатка філологічних наук, доцентка

Лариса КОВБАСЮК

Підпис Л. А. Ковбасюк підтверджую
Начальник відділу кабіні Н.А. Кудас
02.02.2024

